ZGORNJE GORENJSKE

Društvo za cerebralno paralizo

Datum: 1. april 2014

POROČILO O EKSKURZIJI NA KANALU OB SOČI

Kanal je naselje v srednji soški dolini in predstavlja središče občine Kanal ob Soči. Naselje Kanal se je razvilo na levem bregu reke Soče in se pozneje razširilo še na desni breg. Za nastanek in razvoj kraja je bila odločilna lega na kraju, ki je najprimernejši za premostitev reke. Most čez Sočo so zgradili Rimljani, sedanji zidani most pa je bil obnovljen po I. svetovni vojni. Osrčje naselja je bilo v srednjem veku vklenjeno v obzidje. Delno so ohranjeni štirje stolpi (bastijoni) nekdanjega obzidja: en (na Kontradi) je preurejen v Galerijo Rika Debenjaka, drugega zasledimo v vogalnem stolpu gostišča Križnič (nekdanjega hotela), tretji je skrit med hišami v središču naselja, četrti pa je porušen. Stari del mesta stoji na ozki terasi levega brega Soče in ima okrog osrednjega trga Na placu in ob Gasi ozke ulice v sklenjeni zidavi. Na trgu stoji Neptunov vodnjak iz 1815; oblikovan po goriški tradiciji in je najkvalitetnejši trški vodnjak v Sloveniji. Nasproti, pod cedro je postavljen doprsni kip rojaka iz Bodreža, alpinista, vzgojitelja, kulturnega delavca, skladatelja in duhovnika Valentina Staniča; na Kontradi je doprsni kip Rika Debenjaka, na zgornji strani trga, ob občini in banki, pa doprsje skladatelja Marija Kogoja (po njem se imenuje prireditev Kogojevi dnevi, festival sodobne glasbe, ki poteka vsako leto v septembru in oktobru). Most in trg obvladuje cerkev Marijinega Vnebovzetja z ohranjenim gotskim prezbiterijem (1430). Grad nad naseljem je bil porušen leta 1264; poznejši baročni grad so po I. svetovni vojni obnovili kot bivalno stavbo. Pri Kanalu je zaradi erozijske moči Soča izdolbla precej široka korita. Korita Soče v Kanalu so dolga 400 m, na najožjem delu so široka 20, na najširšem pa 60 m, njihova povprečna globina je 10 metrov. To so najširša in najjužnejša korita Soče. Slikovita lega in prikupen videz sta danes pomembna turistična privlačnost Kanala. Kljub izredni prometni legi je status trga največ, kar je Kanal dosegel. Kljub temu pa je sredi 19. stoletja Kanal postal kulturno žarišče celotne pokrajine, kar daje še danes razpoznaven utrip celemu naselju.

V soboto 29. marca 2014 smo se člani društva SONČEK Zgornje Gorenjske v jutranjih urah odpravili na enodnevno ekskurzijo na primorsko. Vreme nam je bilo naklonjeno. Naš prvi postanek za jutranjo kavico smo naredili v Gostilni pod Lipco - Veselin Vujačič s.p. Bovec. Po okrepčilu smo pot nadaljevali do Vrtač, kjer smo obiskali Okrepčevalnico Na skednju. Prijazno nas je sprejela lastnica Okrepčevalnice ter nas pospremila do mize, kjer nas je čakal velikonočni zajtrk z vsemi dobrotami, ki jih v teh krajih pripravijo za praznike. Ni kaj, vsakemu izmed nas so se cedile sline. Poizkušali smo njihove dobrote od velikonočnih pirhov, pršuta v testu, hrena, omake, potice … Po zajtrku smo pot nadaljevali do Črpalne hidroelektrarne Avče. Pri vhodu nas je sprejela prijazna vodička Ljudmila Zimic, ki nam bo v današnjem dnevu poizkušala razložiti čim več zanimivosti tega okoliša. Skupaj smo si ogledali Črpalno hidroelektrarno Avče. Razložila nam je, da je bila zgrajena leta 2009 ob Soči pri naselju Avče. To je elektroenergetska naprava, ki v času nizke porabe in cene elektrike črpa vodo v umetno zgornjo akumulacijo na Kanalskem vrhu (Banjška planota, kota zgornje vode 625 m, spodnja

voda kota okoli 105 m), v času visoke porabe električne energije in njene visoke vrednosti pa v turbinskem delovanju proizvaja električno energijo. Črpalna hidroelektrarna ima moč 185 MW, kadar proizvaja električno energijo in moč porabe 180 MW, kadar črpa vodo iz akumulacije Ajba navzgor (akumulacijsko jezero za HE Doblar in HE Plave). Izkoristek ČHE Avče je po podatkih lastnika (Soške elektrarne) v letnem povprečju 77%, kar pomeni, da se obratovanje izplača, če je proizvedena električna energija vsaj 30% dražja kot je energija med črpanjem (ponoči in med prazniki). Prostornina zgornje akumulacije dovoljuje proizvodnjo s polno močjo do največ 15 ur, če povsem izpraznimo poln bazen. Ponovno polnjenje praznega bazena zahteva okoli 17 ur. Dnevni režim delovanja je že glede na cenovna razmerja tak, da bo v vsakem načinu ČHE delovala 6 do največ 10 ur; torej je možno izkoristiti tudi večdnevno (tedensko) optimiranje delovanja, s polnjenjem ob koncu tedna in postopnim praznjenjem tekom tedna. Zaradi okvar na turbinsko - generatorskem postroju je bila ČHE ustavljena avgusta 2011 zaradi popravil. Popravila so še v garancijskem roku in na račun dobavitelja strojne opreme - japonske firme Mitsubishi. Predvidoma je bila elektrarna ponovno usposobljena aprila 2012. Ideja o črpalni hidroelektrarni, ki s svojim delovanjem omogoča bolj ekonomično izrabo vodnega vira, je nastala predvsem zaradi velikih potreb po vršni energiji. V času nizkih cen električne energije - ponoči in ob koncu tedna, črpalna hidroelektrarna porablja energijo za črpanje vode v akumulacijski bazen, v času visoke porabe in visokih cen električne energije pa akumulirano vodo uporablja za proizvodnjo električne energije. Črpalna hidroelektrarna Avče tako pomembno prispeva k reševanju problematike neugodne strukture električne energije, saj proizvaja vršno energijo, ki je v Sloveniji stalno primanjkuje. S svojo napredno tehnologijo je med prvimi reverzibilnimi črpalnimi elektrarnami s spremenljivo hitrostjo vrtenja v črpalnem režimu v Evropi. Prinaša pa tudi vrsto drugih pridobitev: sistemske rezerve, regulacijo napetosti, kompenzacijo jalove energije in tako izboljšuje obratovanje elektroenergetskega sistema. Hkrati pa izkorišča že obstoječo akumulacijo Ajba in tako dopolnjuje verigo hidroelektrarn na reki Soči. Objekt ČHE Avče sestavljajo: zgornji akumulacijski bazen na Kanalskem Vrhu, dovodni tunel, tlačni cevovod, strojnica, ki se nahaja na levem bregu Soče ob izlivu potoka Avščak, in spodnji vtočno - iztočni objekt (že obstoječa akumulacija Ajba za HE Plave). Ogledali smo si zgornji akumulacijski bazen prostornine 2,2 milijona m3, ki je zgrajen v naravni kotanji v bližini vasi Kanalski Vrh in se razteza na površini 15 hektarjev. Na severni in južni strani je omejen z naravnimi pobočji, na severovzhodni in jugozahodni strani pa sta z izkopnim materialom zgrajeni zemeljski pregradi višine 23 in 17 m. Pri gradnji nasutih pregrad sta bili v Sloveniji prvič uporabljeni tehnologija kontinuiranih površinskih dinamičnih meritev zgoščenosti nasipnih plasti (Continuous Compacting Control) in Accu - Grade GPS metoda za meritev izravnave zemeljskih površin. Vodotesnost bazena na brežinah zagotavlja dvoslojna asfaltna obloga, ki je sestavljena iz 8 cm nosilnega sloja in 8 cm zapornega sloja, ki sta nanešena na 30 centimetrski tamponski podlagi. Na dnu pa je vodotesnost zagotovljena tako, da je na 20 cm tamponske podlage naneseno 7 cm nosilnega ter 7 cm zapornega sloja asfalta. Asfaltna plast je pred staranjem in drugimi vremenskimi vplivi zaščitena z vročim bitumenskim mastiksom. Za izvedbo obloge je bila uporabljena posebna tehnologija s prilagojeno opremo za vgradnjo asfaltnih plasti pri večjih naklonih. Dovodni tunel povezuje zgornji bazen s tlačnim cevovodom. Tunel je dolg 697 m in premera 3,90 m. Po celotni dolžini je obdan z armirano betonsko oblogo, na odseku med zapornično komoro in dušilko je vgrajena jeklena obloga v dolžini 100 m. Pred prehodom dovodnega tunela v jekleni tlačni cevovod je zgrajen vodostan, ki ga sestavljajo spodnja komora dolžine 107 m in premera 3,9 m, jašek višine 41 m in premera 3,9 m ter zgornja komora dolžine 36 m in dimenzijami v prerezu 4,5 m x 4,5 m. Zapornična komora je armirano betonska zgradba s tlorisom 8 m x 9 m. Temeljni del zapornične komore, dimenzij v tlorisu 5,5 m x 10,3 m in spremenljive višine med 7 m in 9 m, predstavlja povezavo med dovodnim tunelom, jeklenim cevovodom in zgornjim delom zapornične komore. Tlačni cevovod dolžine 1567 m poteka po pobočju Avškega Kuka in povezuje dovodni tunel s strojnico. Trasa cevovoda je razdeljena na zgornji

odsek nadzemnega cevovoda in spodnji odsek podzemnega cevovoda. Nadzemni del je dolg 862 m, preko kolena preide v vertikalni podzemni jašek globine 190 m, po katerem poteka vertikalni tlačni cevovod, po dolžini 395 m poteka horizontalni tlačni cevovod, nazadnje pa še poševni cevovod dolžine 120 m. Pri obsežnih betoniranjih podzemnih jaškov in tunelov so bile uporabljene specialne recepture betonov in sodobna tehnologija vgradnje samo zgoščevalnih betonov. Strojnica je zgrajena na levem bregu reke Soče ob izlivu potoka Avščck. Podzemni del predstavlja 80 m globok strojnični jašek premera 18 m. V njem je nameščen reverzibilni agregat črpalka / turbina in motor / generator z varspeed tehnologijo. Moč črpalke / turbine znaša 185 MW v generatorskem režimu in 180 MW v črpalnem režimu. Agregat je izveden tako, da, omogoča spreminjanje hitrosti vrtenja od - 4 do
+ 4 nazivne hitrosti 600 vrtljajev na minuto (varspeed). To omogoča večje prilagajanje razmeram v elektroenergetskem sistemu in razpoložljivi količini vode. Nadzemni del strojnice obsega montažni plato z mostnima dvigaloma, naprave vzbujalnega sistema ter pomožne prostora za ostalo elektro opremo (transformatorji, stikališče, generatoski odklopnik, dizel agregat …). V kletnih prostorih so elektro razvodi, oljni rezervoarji, akumulatorji in pomožna skladišča. Povezava spodnjega akumulacijskega bazena Ajba s turbinskim traktom je speljana preko vtočno - iztočnega objekta, ki ga sestavljajo: odvodni tunel z odvodnim jaškom, spodnji iztok in odvodni kanal. Spodnji iztok je s spodnjim akumulacijskim bazenom povezan s 40 m dolgim odvodnim kanalom. Ta deluje kot iztočni kanal, ko je elektrarna v generatorskem obratovalnem režimu, in kot vtočni kanal, ko je elektrarna v črpalnem obratovalnem režimu. Obstoječi bazen akumulacije Ajba (za HE Plave) na reki Soči je uporabljen kot spodnji bazen ČHE. Elektrarna je priključena na 110 kV omrežje severnoprimorske zanke preko dvosistemskega 110 kV daljnovoda in kablovoda v skupni dolžini 1,6 km ter mrežnega transformatorja moči 200 MVA. Po ogledu smo se odpravili do Kanala. V spremstvu prijazne vodičke Milice Zimic smo odšli na ogled mesta. Razložila nam je, da je Kanal upravno središče Občine Kanal ob Soči. Poslopje, kjer se nahaja občinska stavba je delo arhitekta Maxa Fabijanija. Zgodovinsko jedro mesteca predstavlja trg Kontrada, kjer se nahajajo tudi Gotska hiša s spominsko sobo Marija Kogoja, spomenikom akademskega slikarja Rika Debenjaka in knjižnico Josipa Kocijančiča. Galerija Rika Debenjaka pa se nahaja v prenovljenem obrambnem stolpu. V središču mesta se nahaja cerkev Marije Vnebovzete iz leta 1431. Glavni oltar je izdelan iz kararskega marmorja. Poleg cerkve se nahaja Neptunov vodnjak izdelan v letu 1815 in spomenik Valentina Staniča - duhovnika in alpinista ter ekspresijonističnega skladatelja Marija Kogoja. V bližini lahko vidimo tudi spominsko ploščo ustanovitelja narodne knjižnice Josipa Kocijančiča in slikarja Ivana Čarga. Srednjeveško mestece z bogato kulturno dediščino se nahaja ob bregovih reke Soče, med seboj povezanih s prelepim dvoločnim mostom. Nastanek mesteca je povezan s prehajanjem reke Soče. V bližini Petrucke naj bi se namreč nahajal most že v obdobju Rimljanov in prav tukaj naj bi se začelo oblikovati naselje. Kanal in kanalsko ozemlje je bilo prvič omenjeno v listini iz
leta 1140, s katero je goriški grof Henrik I. podelil samostanu v Rožacu pri Vidmu
kanalsko - ročinjski fevd. Kanal se je razvijal v obzidano naselje in se preživljal z rokodelstvom in trgovanjem. V srednjem veku je Kanal pripadal Goriškim grofom in Oglejskemu patriarhu. Po letu 1500 se je vladavina večkrat zamenjala ; od grofov Rabatta (1624 - 1794) do kromberških grofov Coronini (od 1794 naprej). Od sredine 15. stoletja so v naše kraje udirali Turki tudi Kanal se je pripravljal na obrambo, vendar pa so Turki vendarle vpadli v letih 1469, 1477 in 1488. Težki časi so se nadaljevali tudi po turških vpadih in sicer se je v
letih 1508 - 1515 in 1615 - 1519 odvijala vojna med Avstrijo in Benetkami. Benetkam je celo uspelo Kanal dvakrat zajeti, vendar pa so se morale kasneje vendarle umakniti. Sledijo časi Ilirskih provinc (1809 - 1813) in s tem prihod Napoleona, ki se je ustavil tudi v Kanalu. Prespal je na kanalskem gradu, ki se žal ni ohranil do današnjih dni. Zgodba pravi, da mu je na gradu poginil konj belec, podkovan z zlatimi podkvami. Pokopali so ga v bližini gradu, na kar spominja ledinsko ime Konjevo. Na gospodarskem področju se je Kanal začel razvijati predvsem s prihodom italijanskih tkalcev, ki so odprli predilnico in tkalnico. Poleg tega se je

razmahnilo tudi število malih obrtnikov. Nič manj ni zaostajal kulturni razvoj in želja po razvijanju osebne in narodne identitete. Ustanavljati so začeli razna društva in sicer je bilo prvo Bralno društvo, leta 1848, ki je bilo predhodnik narodne čitalnice, uradno ustanovljene leta 1867. Člani so bili predvsem Slovenci, ki so v čitalnicah prirejali razne akademske in družabne večere. Gasilsko društvo, ki je imelo vseskozi velik pomen, se je razvilo iz prvotne Požarne straže, ustanovljene leta 1863. Med prvo svetovno vojno so po ukazu avstrijskih oblasti Kanal izpraznili saj se je tod mimo potekala Soška fronta. V hudih bojih je bilo poškodovanih in porušenih veliko hiš pa tudi kanalski most, ki je bil po I. svetovni vojni zadnji krat obnovljen. Po vojni je celotna Primorska pripadla Italiji in z njo tudi Kanal, ki je bil še vedno občina in je spadal pod Goriško deželo. Po vojni je bilo v Kanalu 714 prebivalcev, z okoliškimi vasmi vred pa 1993. Med obema vojnama se je v Kanalu razvijal tudi turizem. Predvsem Italijani so radi hodili na izlete po okoliških hribih, ki tudi danes nudijo izredno veliko možnosti za raziskovanje in sprostitev v naravi. Po drugi svetovni vojni Kanal ni takoj pripadal Jugoslaviji, ker so Primorsko razdelili na dve coni. Cona A, pod katero je spadal tudi Kanal je bila pod anglo - ameriško upravo in cona B, ki je pripadala Jugoslovanski upravi. Po priključitvi Primorske k matični domovini leta 1947 je tudi Kanal prišel pod novo oblast, Jugoslavijo. Kanal je bil občina vse do leta 1962, ko je po novi občinski reformi občina Kanal pripadla občini Nova Gorica. Ponovno občinsko samostojnost je Kanal dočakal leta 1994. Danes je Kanal moderen kraj, ki poleg ostalih razvitih gospodarskih dejavnosti, vedno več pozornosti posveča razvoju turizma, saj s svojo neokrnjeno naravo okoliških hribov ponuja veliko možnosti za sprostitev in odkrivanje novih poti in predvsem ljudi, običajev, kulture in zgodovine. Ogledali smo si Kanalski most, ki je bil sprva lesen in je bil izdelan v letu 1580. Skozi leta je bil večkrat podrt in ponovno popravljen. Prvič so ga leta 1805 uničili Francozi, ki so prodirali proti Avstriji. Most je bil seveda obnovljen in potem ponovno porušen po odhodu Francozov. S pomočjo Valentina Staniča (duhovnika, alpinista, zdravilca, tiskarja in ustanovitelja šole na Banjšicah) je bil ponovno obnovljen v letu 1816. Ponovno je o usodi mostu odločala vojna: razstrelili so ga 25. maja 1915. Kasneje je bil ponovno popravljen
1920 leta in takšen je ostal do danes. Druga svetovna vojna mu je prizanesla. Kanalski most je nedvomno razpoznavni znak Kanala in priljubljena znamenitost, ki pritegne številne umetnike in obiskovalce iz različnih vetrov. Podoba naselja v številnih slikah je vedno zaznamovana s tem prelepim mostom, od koder v poletnih mesecih najpogumnejši skačejo v vodo in pritegnejo številne obiskovalce na tradicionalne prireditve - na slavne skoke z mosta. Sprehodili smo se do Župnijske cerkve Marije Vnebovzete, ki se nahaja na mestu, kjer je nekoč stala romanska cerkev. Tristrano sklenjeni prezbiterij z zvezdasto rebrastim obokom naj bi bil, glede na letnico na oporniku, najstarejši tega tipa v Sloveniji. Baročna ladja z monumentalno paladijevsko fasado je bila grajena med letoma 1787 in 1795. Večji marmornati oltar, ki so ga izdelali goriški kamnoseki izhaja iz leta 1760, medtem ko izhajata stranska oltarja iz leta 1662 in 1698. Freska Marije Vnebovzete na stropu ladje je iz leta 1931. V cerkvi so ostale tudi grobnice iz časov, ko je bilo v okolici cerkve še pokopališče. Podružnična cerkev Sv. Ane je v poznogotskem slogu in je bila prvič omenjena v letu 1542. V njej se nahaja oltar iz leta 1723 in je delo Goričana G. De Rossija. Videli smo Sončno uro na cerkvi Marijinega Vnebovzetja, ki se nahaja na zunanjem kamnitem podpornem stebru gotskega prezbiterija cerkve Marijinega vnebovzetja. Nastala naj bi v letih 1431 do 1439, kar je razvidno iz latinskega napisa » incepcio chori - anno domini m ccc xxx « na sosednjem stebru. Ura ima dve urni skali, in sicer večjo ob robovih stebra in manjšo polkrožno časovno rožo. Po videzu klesanja je prvotna, oziroma starejša večja skala. Ta je bila umerjena po pravilno postavljeni senčni palici (gnomu). Ta palica je bila nagnjena tako, da so sončni žarki ob enakonočjih padali pravokotno nanjo, to je pravilno. Kasneje, ob popravilu senčne palice so le - to postavili pravokotno na steber. Dolga naj bi bila cca 12 cm (izračun kotov). Ker je zaradi te nepravilnosti sončna ura drugače kazala kot prvotna, so na novo vklesali urno skalo, ki je bistveno različna od prvotne. Ta trditev ja razvidna tudi iz načina klesanja. Prvotni senčnik gnom je bil pritrjen v kamen na svinec, ki se še nahaja v globini izvrtine. Druga palica

je bila vstavljena v železnem tulcu. Ta tulec je še v izvrtini. Ta druga palica je bila neznano kdaj odžagana ali odbrušena. Ostanek tega senčnika so uporabili za pritrditev novega gnoma, ki je postavljen pod enakim kotom, kot je bila prva senčna palica. Iz zgoraj navedenega je razvidno, da je sedaj pravilno zopet umerjena prvotna stara ura. Sončno uro je obnovil Frantar Bojan. Prav tako nismo izpustili ogleda Kapele Vstalega Kristusa v kanalskem župnišču. Kapela se nahaja v kanalskem župnišču (stavba podeželskega dvorca). V župnišču je ena izmed sob predelana v kapelo, ki jo krasi mozaik Vstalega Kristusa. Mozaik je delo p. Marka Rupnika in Ekipe Centra Aletti iz Rima. Na mozaiku je upodobljen Kristus v trenutku, ko se na velikonočno jutro sreča z Marijo Magdaleno. Verniki in obiskovalci so postavljeni na mesto, ki pripada ženi, ki je prva videla Vstalega. Na mozaiku nas posebej pritegnejo Jezusove rane, ki so rdeče in zlate barve. S simboliko teh dveh barv nam umetnik želi sporočiti, da se vse to, kar je bilo narejeno iz ljubezni, s smrtjo ne izgubi, ampak posveti. Zadnje besede tako nima trpljenje, bolečina in umiranje, ampak daritev in življenje. Kristusove rane nam razodevajo, da Kristusova ljubezen spremeni celo zlo v dobro, greh v luč, kajti rane je zadal greh, zdaj pa jih Kristus pokaže kot izvir luči in poveličanosti. Kristus stopa v prostor preko prodnikov, ki so vzeti iz struge reke Soče. Ti prodniki lahko predstavljajo težave in stiske slehernika kot tudi trpljenje družin v kanalski dolini, vse to pa postaja dovolj trdna podlaga, da po njej prihaja Kristus sam. Kapela Vstalega Kristusa je posvečena vsem tistim, ki so iz ljubezni do svojih darovali lastna življenja. Pot nas je vodila do Votline s kipom - " LURD " v Kanalu. Odkar Kanalci pomnijo je obstajala naravna votlina v skali. Do leta 1930 so v njej vsako leto prezimovali cigani z vozovi kar je prebivalce motilo. Gospa Ravnikova - za tiste čase iz premožne in spoštovane kanalske družine, je leta 1934 romala v Lurd (Francija) kjer je zaznala neverjetno podobnost lurške votline z votlino v Kanalu. Po vrnitvi z romanja se je povezala s kanalskim župnikom (monsignor Venceslav Bele) in mu predlagala, da bi se votlina uredila, sama pa bi kupila kip Lurške Matere božje. Župnik se je s tem strinjal in leta 1934 so votlino počistili in uredili ter slovesno (s procesijo) prenesli kip vanjo in ga blagoslovili. Votlina je postala sveti kraj. Ostala je nedotaknjena tudi med vojno. Leta 1958 so se vaščani Bodreža odločili, da bodo votlino uredili in polepšali. Votlino so utrdili z zidom, postavili so ograjo in vrata, priklopili elektriko in sezidali oltar. Od takrat naprej so se v votlini vršile sv. maše. Pred nekaj leti je župnik poskrbel tudi za obnovo kipa, ker so ga poškodovali nepridipravi. Votlina se še vedno redno vzdržuje in krasi. Videli smo Neptunov vodnjak, ki je bil narejen v letu 1815 s pomočjo grofa Coroninija in je po vsej verjetnosti delo padovanskega kiparja M. Chierigina. V preteklosti je služil za zbiranje vode. Ženske so jo sem hodile iskati z lesenimi posodami. Kanalci so vodnjak po domače imenovali Matija. Sprva je vodnjak stal na nasprotni strani ceste. Šele v letu 1937 so ga preselili na mesto, kjer stoji še danes. Za naše člane je bila izredno zanimiva Gotska hiša, ki stoji v neposredni bližini galerije. Zgrajena je v gotskem stilu in izhaja iz 11. stoletja. V hiši se nahaja knjižnica in spominska soba skladatelja Marija Kogoja. V zgornjih in spodnjih nadstropjih hiše so prostori namenjeni različnim družabnim srečanjem. Vodička nam je razložila, da je žal o kanalskem gradu ostala samo zgodovina. O njem nimajo pisnih virov, čeprav je bil prvič omenjen v dokumentu iz leta 1264. Potem ko je zamenjal številne lastnike je grad v letu 1624 postal last grofov Rabatta - kanalskih gospodov. Po izumrtju le - teh je grad prešel v roke Coroninijev, ki so ga kasneje prodali francoskim vojvodom De Blacas in solastnikom. To se je dogajalo v letu 1830. Novi gospodarji so grad preoblikovali v gospodarsko palačo in ga leta 1903 ponovno prodali Coroninijem. Do začetka prve svetovne vojne je tu živel avstrijski sedmi lovski bataljon, ki je nato moral na fronto. Ko je Italija napovedala vojno Avstriji in se je fronta približala Kanalu, so italijanske granate uničile grad. Po prvi svetovni vojni je stavbenik Nibrant prenovil grad in ga ponovno spremenil v gospodarsko palačo. Kasneje je Nibrant zašel v stečaj in grad je bil prodan na dražbi. Potem, ko ga je kupil Italijan iz Vidma - Del Valle, je naposled končno prešel v roke ljudstva. Danes je od gradu ostalo bore malo. Kljub temu se po njem imenuje del mesta v Kanalu - Grad. Govori se, da je nekoč v gradu prenočil celo sam Napoleon. Tedaj mu je umrl konj, ki so ga zakopali v bližini gradu. Ta

predel je zato dobil ime Na Konjevem. Prav po Napoleonu pa se imenuje kar nekaj mostov v kanalski občini. Ena izmed Kanalski znamenitosti je tudi Bohinjska železniška proga (Transalpina), ki je del 717 km dolge železniške povezave Praga - Jesenice - Gorica - Trst. Zgrajena je bila med leti 1900 in 1906, kot najkrajša povezava Avstro - Ogrske monarhije z Jadranskim morjem (Trst). Na Bohinjski progi je skupaj 28 predorov, najdaljši je bohinjski predor pod Koblo (6327 m), 5 galerij in kar 65 mostov, kar jo uvršča med najatraktivnejše proge v Evropi. Pred prvo svetovno vojno je vozilo po Bohinjski progi dnevno po 70 vlakovnih kompozicij iz Prage, Münchna in Dunaja. V 1. sv. vojni je bila na večih mestih poškodovana, med drugim je bil porušen (in kasneje obnovljen) tudi Solkanski most čez reko Sočo, ki slovi kot most z največjim kamnitim lokom na svetu - 80 m. Tudi v 2. sv. vojni je bil promet po progi onemogočen, saj so Nemci razstrelili severni portal bohinjskega predora. Po letu 1960 je bila proga posodobljena, parni vlak pa je bil ukinjen leta 1974. Kasneje se je vrnil na Bohinjsko progo, vendar le v turistične namene. Bohinjska železnica je svojevrsten tehnični spomenik regije, ki si skozi Baško grapo mimo Kanala utira pot proti Gorici in naprej skozi Spodnjo Vipavsko dolino na Kras. Potnik lahko z vlaka občuduje drzne in domiselne mostove, viadukte in predore. Odpeljemo se lahko na edinstveno vožnjo z muzejskim vlakom. Potnike dočaka stilsko usklajen sprevodnik in zvok harmonike. Žvižg piščalke naznani premik zgodovine. Vlak, ki počasi odsopiha s postaje in krene po več kot 100 let starih tirih, potnike odpelje po marsikomu neznani progi od Jesenic do Nove Gorice. Muzejski vlak vleče parna lokomotiva ljubljanskega železniškega muzeja. V primeru razglašene požarne nevarnosti pa jo nadomesti motorna lokomotiva. V poletnih dneh je poleg izjemnih možnosti v naravi velika sprostitev in osvežitev prav kopanje v reki Soči. V Kanalu se najde kar nekaj prijetnih kopališč prav posebna pa je plaža s peskom, ki je za reko velika posebnost. Voda je v poletnih mesecih ravno pravšnja za kopanje in osvežitev. Poleg lenarjenja in sončenja lahko iz plaže občudujete tudi stare stavbe z Gotsko hišo na čelu, ki skupaj z mostom ustvarjajo izjemno sliko majhnega mesteca Kanal. V bližini peščene plaže je urejen tudi prostor za kampiranje, kar vam omogoča preživljanje počitnic ali krajšega oddiha v stiku z naravo, poleg tega pa si lahko ogledate tudi ostale zanimivosti celotne občine. Odbojka je razpoznavni znak Kanala, ne le znotraj slovenskih meja, temveč tudi v mednarodnem merilu. Za sabo imajo odbojkarji šest desetletij vzponov in padcev in trdega dela, ki jih je pripeljejo do tu, kjer so danes, na vrh. Pohvalijo se lahko s petimi državnimi in sedmimi pokalnimi lovorikami. Odbojka je zelo priljubljen šport tudi med mladimi v Kanalu. Osnovno znanje si pridobijo prav v kanalski osnovni šoli, ki je vzgojila že veliko generacij dobrih odbojkarjev. Ogledali smo si tudi Galerijo Rika Debenjaka, ki se nahaja v enem izmed treh obrambnih stolpov in se imenuje po grafiku Riku Debenjaku, ki je galeriji podaril številna svoja dela. Danes se v galeriji organizirajo razstave znanih slikarjev, kiparjev, grafikov in drugih umetnikov. Slikar in grafik Riko Debenjak je bil rojen v Kanalu leta 1908, umrl pa je v Ljubljani leta 1987. Galerija Rika Debenjaka domuje v starem kanalskem obrambnem stolpu, ki so ga večkrat obnavljali, širili in urejali. Njen nastanek je bil pogojen z donacijo domačega grafika Rika Debenjaka, ki je leta 1977 svojemu rojstnemu kraju podaril 66 grafik z željo, da so ustrezno predstavljene. Za to so takrat poskrbeli v Prosvetnem društvu Soča Kanal in Krajevni skupnosti Kanal, ki za galerijo skrbita tudi še danes. Med najbolj dejavnimi je Milica Zimic, predsednica društva ... V galeriji vsako sezono organizirajo okrog sedem rednih in prav toliko dodatnih razstav, kamor sodijo razstava Društva likovnih umetnikov severne Primorske, razstava likovne sekcije pri tretji univerzi Nova Gorica, razstava Kluba keramikov Kanal, razstava učencev Osnovne šole Kanal in drugi dogodki. Naš zadnji ogled današnjega dne so bile Liške maske, ki spadajo med tradicionalne pustne maske na slovenskem. Izvirajo iz okoliških vasi Liškega področja pod Kanalskim Kolovratom. Posebnost, ki Liške maske loči od ostalih slovenskih mask je ta, da so narejene iz pločevine. Najprej so bile narejene iz bakrene pločevine, danes pa so iz aluminijaste pločevine. Kot rečeno, danes nadaljuje tradicijo liških mask Branko Žnidarčič, ki je pripravil tudi rekonstrukcijo mask iz 19. stoletja, kot jih je v 50 - letih zapisal in narisal slikar in etnolog Pavel Medvešček, te maske so iz bakrene pločevine. Maske in kostumi iz

Liga na Kanalskem Kolovratu imajo velik etnološki in kulturni pomen. Prav iz ljubezni do te tradicije je nastalo Etnološko društvo Liški pustje. Skupina deluje predvsem v pustnem času z izmenjavami različnih pustnih skupin ter v zadnjih nekaj letih tudi z organizacijo pustovanja v Kanalu, kjer se predstavijo različne pustne skupine iz cele Slovenije in tudi tujine. Vsi kostumi etnološke skupine Liški pustje so izdelani ročno, tako kot tudi pločevinaste maske. Maske lahko občudujete skozi celo leto. Kot pravi raziskovalka pustnega dogajanja na Liškem Darja Skrt je razmeroma zaprto liško območje na meji z Benečijo v Italiji s številnimi vasmi in zaselki po drugi svetovni vojni doživelo velik demografski zlom. Ljudje so se množično izseljevali, vasi in zaselki so se praznili. Edino v Ligu, prej manjši vasi se je po potresu leta 1976 in po izgradnji tovarniškega obrata Iskre povečalo število prebivalcev. Z demografskim upadom so se izgubili ali pa za dolgo let pritajili razne šege in običaji, povezani z različnimi praznovanji. Podobno se je zgodilo tudi s pustovanjem. Liški pustjè so živeli le še v spominu domačinov ali tistih, ki so bili razseljeni po svetu. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja so začeli pustovanje postopoma obujati iz pozabe. Med njimi je tudi Branko Žnidarčič, ki je gonilna osebnost in vodja Etnološkega društva liški pustjè. S skednjev, podstrešij in iz kleti hiš sorodnikov je zbral stare in zdelane maske iz pločevine in jih v svoji delavnici na novo oživil. Kot davni spomin, kot duhovi iz davnine se ob pustnem času pojavijo liški pustjè, ta grdi in ta lepi in nas s svojo magično močjo povežejo z naravnimi in nadnaravnimi silami tega časa. Obudijo in oživijo tradicionalne like nekdanjih pustnih šeg tega nekoliko skrivnostnega območja Kanalskega Kolovrata med dolinama rek Soče in Idrije. Tu so se obdržale značilne maske z naličji iz tolčene bakrene ali aluminijaste pločevine. V ustnem izročilu je med mnogo spomini na nekdanje šege in običaje ljudske kulture ostal živ tudi spomin na raznolike šemske like, ki jih je v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja opisal slikar in narodopisec, domačin Pavel Medveščˇek. Prav naličja iz tolčene bakrene ali aluminijaste pločevine so posebnost liških pustov ali maškaronov. Nekoč jih je menda delal kotlar iz Velendola in posamezne maske so se ohranile do sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je bilo območje že tako izseljeno, da je maskiranje zamrlo. Kot pravi Branko Žnidarčič, so po prvi vojni maske izdelovali iz aluminijaste pločevine vojaških menažk, italijanskih gavet. In kako so nekoč pustovali v Ligu? Pustjè so imeli dopoldne obhod po Ligu, kjer so jih domačini sprejemali po hišah. » Po kosilu so se odpravili z avtobusom in kombiji po okoliških vaseh Kostanjevica, Melinki, Strmec, Markiči, Bajti, Ukanje in Britof. Prebivalci so bili veseli njihovega prihoda v posebno čast pa jim je bilo, če je muzikant prišel zaigrat v njihovo hišo. V večernih urah so se maškaroni odpravili na sprevod po ulicah in glavnem trgu v Kanalu ob Soči. Zanimiva je bila zgodba Branka Žnidarčiča, ki nam je povedal, da se je z maskami liških pustov srečal že v otroških letih. Svojo prvo masko je naredil že pri dvanajstih letih, danes pa jih je v njegovi hiši v Kanalu že več kot 120. » Že kot deček se je udeleževal pustovanja. » To je bilo v domači vasi Markiči pri Ligu, po izselitvi v Kanal pa je maskiranje začasno opustil, vendar nanj ni pozabil. V začetku osemdesetih je po spominu iz mladosti in po ohranjenem primerku izvirne maske, ki jo je pobral na smeteh, začel izdelovati aluminijasta naličja ter maske ta grdih s kožo, rogovi in cunjasto opremo. To so namreč na hlače in na suknjič prišiti narezani trakovi različnega blaga. Sprva so se napravili le z nekaj prijatelji in gostovali v Novi Gorici in celo na Koprskem. Kasneje je s pomočjo Pavla Medveščka, sorodnikov in prijateljev sčasoma rekonstruiral in oživil še druge tradicionalne like nekdanjega pustnega svatovskega sprevoda. Ob koncu devetdesetih let je začel delati še rekonstrukcije starih, že pozabljenih likov posameznih maskirancev, o katerih so Pavlu Medveščku v letih od 1952 do 1963 pripovedovali ljudje z Liškega in Kamberškega, Kala nad Kanalom in Lokovca. Medveščˇek je imel izjemen posluh za zapisovanje, prav tako pa je bil tudi dober risar. Tako je pred pozabo ali propadom ohranil številne pustne like, ki jih je zelo natančno popisal in vse tudi precizno narisal «. Tako se je ohranila izjemna pustna dediščina, tudi v muzeju, saj je Branko Žnidarčič danes pravi ljudski umetnik. Za goriški muzej je izdelal liške maske in opremo za pustno skupino. » To je naredil z velikim veseljem «, pravi izdelovalec. » Ne gre za kopijo ali rekonstrukcijo opreme. Z muzejem se je namreč dogovoril, da bo izdelal maske, kot da bi

opremljal še eno skupino «. Kako bi opisali čudovit pustni sprevod in liške pustne like? » Pred nami zaživi pustni svatovski sprevod: spredaj gresta ta lep in ta lepa - pustna ženin in nevesta, ki oznanjata začetek novega življenja «. »Spremljajo jih ta grdi pusti, z masko iz ovčje kože in rogov, ki ob trušču zvoncev tekajo po vasi, s kleščami lovijo dekleta in otroke ter uganjajo norčije. Tu je pustica z metlo, ki pometa po hiši, pustica z vrečo pa potresa in nabira orehe, ki simbolizirajo bogato letino. Poleg je pustica z dojenčkom, ki v hiši milo prosi mleka za bolno dete, pa žena, ki nosi moža kot simbol zakonske sreče ali nesreče. Daj - dam je kot potujoči vaški krošnjar uvrščen v sprevod, berač v koš nabira darove, medtem ko žandar skrbi, da vse poteka po določenem pustnem redu. Seveda je tu še muzikant, ki pridno razteguje harmoniko in v sprevodu ne sme manjkati «. Občudovanja vredni so bili tudi umetniško rekonstruirani liki ramaštona, ramauša, bajarja, brahje in druge, ki so zaradi bakrenih mask in opreme zagotovo svojevrstna pustna skupina na Slovenskem. Po ogledih smo odšli v Gostišče Križanič, kjer nas je čakalo okusno primorsko kosilo. Sledila je še pot proti domu.

Namen ogleda Kanala je bil v prvi vrsti aktivno preživljanje prostega časa, ki je povezano z zabavo, navezovanjem novih poznanstev in spoznavanjem lepot, zanimivosti ter običajev različnih krajev naše države - z namenom razbremenitve družine, pridobivanje novih izkušenj v različnih okoljih in situacijah, druženje, krepitev povezovanja med starostnimi generacijami in sprejemanje drugačnosti, s tem pa želimo invalidnim osebam pomagati pri vključevanju v normalno življenjsko okolje, naučiti jih samostojnega in neodvisnega življenja ter osamosvajanja od staršev, po drugi strani pa pridobivanje novih izkušenj v različnih okoljih in situacijah.

Pripravila:
Vanda Hrovatin

predsednik
Jernej Kocjančič